

Från redaktionen

I en tankeväckande artikel, ”Fra likestilling – til nytte og nytelse? Kjønnskonstruksjoner og markedsstyring i idretten”, i senaste numret av *Sociologisk Forskning* (2005:1), visar Jorid Hovden hur idrottens kommersialisering omkullkastat tidigare jämställdhetssträvanden inom norsk idrott. Kvinnliga idrottares enda säkra väg till uppmärksamhet i media, och därmed lukrativa sponsorkontrakt, är att spela på sina ”heterosexuella attribut”. Sporta i åtsittande kläder som visar mycket hud. Eller helt enkelt vika ut sig i något tidningsmagasin. Som på så många andra områden har samhällets gemensamma, politiska strävan övergått i individuella projekt.

Relationen sport och kön är minst sagt komplicerad. Samtidigt som de kvinnliga idrottsutövarna hela tiden bryter ny mark, sitter idrottsrörelsen och media fast i gamla hjulspår. En kvinnlig idrottare betraktas alltså i första hand som kvinna. Hennes främsta uppgift är inte att lyckas, att vinna – utan att göra skillnad, vara annorlunda. Det hon ständigt måste bevisa är inte främst sin idrottsliga kompetens, utan sin kvinnlighet.

Hur denna skillnad skapas i talet om idrott och kön i olika sammanhang, står i centrum för detta nummer av *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Här får vi en översikt över de senaste decenniernas svenska forskning inom området idrott och genus, en analys av medierapporteringen om kvinnliga idrottare i OS åren 1948–1980, samt en inblick i det olikhetstänkande som börjar nötas in i flickors och pojars kroppar redan i småskoleåldern.

I sin översikt över de senaste decenniernas forskning inom området genus och idrott, kan Håkan Larsson konstatera att forskningsfältet breddats betydligt, både teoretiskt och ämnesmässigt.

Den moderna samhällsvetenskapliga och humanistiska idrottsforskningen kom igång på allvar mot slutet av 1960-talet, framför allt inom ämnena pedagogik och historia. Även om både manlig och kvinnlig idrott studerades, sänkades under de första decennierna ett problematiserande könsperspektiv. I slutet av 1980-talet kom så den första feministiskt inriktade avhandlingen om idrott och under 1990-talet vaknade även intresset för maskulinitetsforskning. Idag bedrivs forskning om idrott och genus inom en hel rad olika discipliner.

Larsson går också igenom hur synen på idrott och kön förändrats från förra seklets mitt, och anknyter inte minst till sin egen forskning utifrån idrottsrörelsens, särskilt Riksidrottsförbundets, RFs, jämställdhetsarbete. Här kan han se att ett viktigt argument för kvinnors och flickors deltagande i idrotten varit deras påstådda olikhet i förhållande till män och pojkar, särskilt på relationsplanet. Kvinnor vill främst ha gemenskap medan män vill vinna, heter det. Denna traditionella syn har, menar Larsson, bidragit till en fortsatt problematisk relation mellan idrott och kvinnlighet.

På samma sätt menar Larsson att den omtvistade frågan om flickor och pojkar ska ha gemensam skolgymnastik varit en skenfråga, eftersom samundervisning i egentlig mening knappast förekommit.

Trots att dagens forskning kring idrott och genus både är diversifierad och könsteoretiskt uppdaterad, återstår enligt Larsson flera viktiga utmaningar. Heteronormativiteten inom idrotten är ett hittills outforskat område, ett annat är sexuella trakasserier. När det gäller idrottsrörelsens eget fortsatta jämställdhetsarbete efterlyser Larsson ett nytänkande bortom traditionella könsschabloner.

I sin analys av bildtidningen *Ses* rapportering från OS, åren 1948–1980, avtäcker Helena Tolvhed en kamp, inte främst mellan nationer, utan snarare mellan raser, politiska system och – kön. Svart ställs mot vit, Öst mot Väst och den ideala idrottsmannen kontrasteras mot den kvinnliga idrottsutövare vars kvinnlighet hela tiden granskas av en förgivettagen manlig blick.

De skillnader som pekas ut framställs som i högsta grad kroppsliga. Den kvinnliga olympierns kropp är inte främst en idrottande kropp, utan en *kvinnlig* dito. Den svarta idrottarens överlägsenhet lyfts fram som en oreflektad naturgåva, medan öststaternas idrottsliga frammarsch särskiljs som maskinmässig, kollektivt genomplanerad och därmed ”onaturlig”.

Över tid urskiljer Tolvhed en förändrad syn på manlighet i rapporteringen, där 1940- och 50-talets lidande martyrer ersätts av 60-talets playboy, och så småningom av 70-talets svaga, ”mjuka” män. Tolvhed ser också delvis nya attityder ifråga om kön och ras. I samma

takt som *Se* utvecklas till en modern herrtidning ökar sexismen och den kvinnliga idrottaren oskadliggörs genom att än starkare representeras som i första hand *kvinnokropp*. Även om rasismen blir alltmer implicit, upprätthålls den vita, manliga kroppens hegemoni genom att den svarta kroppen, på samma sätt som öststatskroppen, alltiämt framställs som annorlunda.

Tolvhed visar hur OS fungerar som en symbolisk arena, där medias representationer blir en skådeplats för en kamp om betydelser, där kroppen lyfts fram som det yttersta beviset för hierarkisk skillnad.

Tidigare versioner av Håkan Larssons och Helena Tolvheds artiklar har funnits utlagda på webbplatsen www.idrottsforum.org, dit redaktionen vill passa på att hänvisa alla som är intresserade av detta växande forskningsområde.

Flickor och kvinnor kan idag ägna sig åt alla former av idrott, och damidrotten har också fått allt större medial uppmärksamhet. Men strukturerna är sega och könskodningen startat alltså tidigt. Birgitta Fagrell har i sin forskning visat hur svenska barn redan vid skolstarten har mycket bestämda tankar om vad som är kvinnligt och manligt. Dessutom förknippar såväl flickor som pojkar tydligt den kvinnliga kroppen med svaghet och rädsla.

Med hjälp av teoretikerna Maurice Merleau-Ponty, Toril Moi och Gail Weiss studerar Fagrell i sin artikel den process där genus tar fäste i kroppen och blir medskapare i barnens subjektivitetsprocess. Hon problematiserar också hur särskilt flickor, på grund av deras "genusimpregnerade" livserfarenheter, kan ha svårare än pojkar att utnyttja sin kropps fulla kapacitet. Omgivningens och de egna förväntningarna sätter gränser för den kroppsliga kompetensen.

Merleau-Pontys och Moïss fenomenologiskt präglade teorier, samt Weiss utvecklingspsykologiska utgångspunkt, tillhandahåller redskap som kan förklara hur flickor bygger upp bilden av sig själva som sämre i idrott än pojkar, trots att fysiologisk forskning pekar på motsatsen. Fagrell manar alla som har jämställdhet på sin agenda att begrunda hur det könskodade tänkandet formar barns kropps-uppfattning och självsyn. Här krävs förändring för att både flickor och pojkar ska kunna betrakta sin kropp som en tillgång.

En kritisk granskning av ett annat forskningsområde inleder detta nummer av *Kvt*. Kvinnors självmordstal har ökat mer än mäns under 1900-talet. Ändå vi vet alltför lite om kvinnors självmordsbeteenden. Varför? Elisabeth Lindberg finner en orsak i den traditionella suicidologins "könsneutrala" relation till sitt forskningsobjekt. Studier som i själva verket byggt enbart på män har fått representera hela den aktuella populationen. När kön trots allt varit styrande i forskningen har tonvikten legat på jämförelser mellan könen när det gäller statistik, symptom och möjliga orsaker. "Kön har därmed kommit att betraktas som variabel snarare än som livsvillkor", skriver Lindberg. Den kunskapslucka som uppstått har, menar hon, fyllts med spekulationer som bygger på könsdikotoma klichéer; den prestationsinriktade, aktive mannen som måste lyckas i allt han företar sig, kontra den relationsberoende, passiva kvinnan som "ropar på hjälp".

Lindberg diskuterar också de allvarliga konsekvenser dessa bristande kunskaper får för de kvinnor som söker hjälp för sina självmordstankar. Rätt redskap för att kunna hjälpa den självmordsnära kräver insikt i hela hennes livssituation. Men trots att kvinnor är överrepresenterade både när det gäller självmordsförsök och allvarliga självmordstankar utgör deras självmordsbeteenden fortfarande inte ett prioriterat område inom suicidologin.

Sista ordet i detta nummer får etnologen Jesper Fundberg, som valt att reflektera över senvinterns så kallade hockeyskandal. Var det som hände idrottens fel? I kölvattnet av incidenten och den debatt som följde, diskuterar Fundberg idrottens otvetydiga ansvar, men lyfter också fram det inträffade som en chans för idrottsrörelsen att bli bättre på något den hittills försummat – jämställdhet.

Avslutningsvis vill redaktionen flagga för tidskriftens kommande utgivning, där vi närmast erbjuder ett fullmatat dubbelnummer om intersektionalitet, som utgår från vinterns intersektionalitetskonferens i Norrköping. Vi vill också återigen påminna om att *Kvt* fyller 25 år i år, något som bland annat kommer att firas med ett jubiléumsbetonat nummer senare i höst. Firandet märks också på årets Bok- och biblioteksmässa i Göteborg, den 29 september till 2 oktober, då vi bland annat kommer att skänka gamla nummer av *Kvt* till våra monterbesökare. Väl mött i C 01:50!

Åsa Arping
redaktör